

**А. Т. Әбжанова, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды Академиясының
2-бағам тындаушысы**

**Ғылыми жетекші: Ж. С. Әшімова, ҚР ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды
Академиясының криминалистика кафедрасының оқытушысы**

КРИМИНАЛИСТИКАЛЫҚ ГАБИТОСКОПИЯ

Жеке тұлғаны анықтау қажеттілігі бірқатар жедел іздестірушілік шаралары мен тергеу әрекеттерін жүргізу барысында, тергеу соттан бой тасалап жүрге, қылмысты атқару мекемелерінен қашып кеткен адамдарды іздеп — ұстау кезінде пайда болады. Сонымен бірге мұндай қажеттілік куәландыру, тану үшін ұсыну кезінде, із-түссіз жоғалып кеткендер мен танылмаған мәйіттерді, тіркеуден және жеке басын анықтайтын құжаттарды тексеру барысында, сондай-ақ бір немесе бірнеше фотосуреттерде бейнеленген адамдардың теңдігін сараптама шеңберінде анықтауда керек.

«Габитоскопия» деген сөз латынның *habitus* — сыртқы келбет және гректің *skoreo* — қараймын деген сөздерінен құралған. Сөйтіп, криминалистикалық габитоскопия деп адам сырт келбетінің әр түрлі бейнелерде суреттеліп қалу заңдылықтарын оқып үйренетін және қылмыстың алдын алып, тергеу мақсатында сырт келбет туралы мағлұматтарды пайдалану кезінде қолданылатын техникалық құралдар мен әдістерді дамытатын криминалистикалық техниканың саласын айтамыз.

Криминалистикалық габитоскопия негізінде анатомия, антропология, биология ілімдері жатыр. Онда криминалистикалық идентификация негіздері мен әдістері кеңінен қолданылады.

Криминалистикалық габитоскопия затына: адам сырт келбеті туралы криминастикалық түсінікті, оның қасиеттерін, белгілер және элементтер жүйесін оқып үйрену; дам сырт келбетінің әр түрлі бейнелерде суреттеліп қалу заңдылықтарын оқып үйрену; сырт келбет туралы мағлұматтарды жинау, зерттеу және пайдаланудың жалпы заңдылықтарын, тиісті әдіс — құралдарды қолдану негізінде оқып үйрену; портреттік сараптама әдістемесін дамыту, сүйек қалдықтары бойынша адамның келбетін қалпына келтіру – жатады.

Адам келбетінің белгілерін пайдаланудың ғылыми негізін – XIX ғасырдың 70-ші жылдарында француз криминалисі Альфонс Бертильон қалады.

Сырт келбет белгілері бойынша жеке тұлғаны идентификациялаудың ғылыми негіздері Р. А. Рейсс, революцияға дейінгі криминалист В. А. Лебедев еңбектерінде, сонымен қатар Н. С. Бокариус, С. М. Потапов, Н. В. Терзиев, Н. В. Якимов, А. А. Гусев, В. А. Снетков, З. И. Кирсанов, П. Г. Орлов, А. П. Пересункин, А. М. Зинин, И. Ф. Пентелеев, П. П. Цветков зерттеулерінде орын алған.

Адамның сырт келбеті деп әр түрлі сыртқы мәліметтердің жиынтығын, дәлірек айтқанда көзбен қабылданатын адамның сыртқы түрін айтады. Криминаликалық маңызы бар элементтерге басының, бетінің, денесінің, қол, саусақ, аяқ бастарының сыртқы құрылымдары жатады; адамның функционалдық тұрғыдан көзге түсуі (жүрісі, мимикасы); киімдері, қолға ұстап жүретін заттары және олардың бөлшектері.

Әрбір элемент қасиет сияқты нақты белгілермен сипатталып, олар габитоскопияда аннотомиялық, функционалдық, ілеспелі (немесе жанама) болып бөлінеді.

Адамның сырт келбеті туралы мағлұматтарды қылмысты тергеу барысында пайдаланғанда төмендегідей сұрақтар шешіледі: сырт келбеті туралы ақпарат болса, оқиға болған жерден қашып кеткен белгісіз тұлғаларға іздеу салу; еңбекпен түзеу мекемелерінен қашып кеткен, белгілі тұлғаларға іздеу салу; із-түссіз жоғалып кеткен тұлғаларға іздеу салу; өлі және тірі адамдарды идентификациялау.

Сырт келбет қасиеттерді. Басқа да материалдық дүние объектілері сияқты, адам сырт келбетінің де жеке даралық, шамамен тұрақтылық және басқа объектілерде кескінделу қабілеттілігі тәрізді қасиеттер бар.

Адам бет әлпетінің кескіндері.

Қылмысты тергеу практикасында қолданатын бет әлпетінің кескіндерін, субъективті және объективті деп бөлуге болады.

Субъективті кескіндер дегеніміз ойда қалған бейнелер (мысалы, жәбірленушінің өзіне шабуыл жасаған қылмыскерді тануда тікелей қолданылатын), сонымен қатар суреттемелер, субъективті портрет, бас сүйегі бойынша бет әлпетін қайта қалпына келтіру (реконструкциялау).

Қылмысты тергеу практикасында қолданылатын объективті кескіндер:

- адам бет әлпетін толық та, шыншыл да бекіте алатын фотосуреттер, кинобейнеленталар;
- өлгеннен кейін жасалған көшірме бейне және маска (егер мәйіттің бет әлпеті өзгерістері шамалы ғана болса).

Сырт келбет белгілері бойынша тұлғаны анықтау үшін қылмысты тергеу барысында сот-портреттік сараптама тағайындалады.

Портреттік сараптама түрлері :

- нақтылы адамдардың фотобейнелері арқылы;
- фотобейнелер және бас сүйек арқылы;
- фотобейнелер және рентген суреті арқылы
- фотобейнелер және кино, бейнекадрлар арқылы

Қазіргі кезде жеке тұлғаны сараптамалық тұрғыда теңестіруде компьютерлік техника қолданыла бастады. Бейнелерді өңдеу үшін аппараттық-бағдарламалық кешен жасалған. Ол портреттік сараптамада қолданылатын тәсілдерді құжаттап, сапалы жүргізуге қажетті барлық бейнелермен істелетін операцияларды автоматтық тәртіпте іске асырады.